

Streszczenie pracy doktorskiej
w ramach przewodu kwalifikacyjnego

Carlo Jansa

Tytuł rozprawy doktorskiej

„Le Chant de Linos”

**André Joliveta – przewodnik
dydaktyczny**

Niniejszy *Przewodnik dydaktyczny* ma na celu otworzyć przed flecistami nowe perspektywy w zakresie poszerzania repertuaru.

Nim jednak Flecista przystąpi do lektury prowadzonej przeze mnie analizy dzieła, będzie mógł zgłębić następujące zagadnienia:

kompozytor: Andre Jolivet - biografia

muzyka André Joliveta

kompozytor i flet: A. Jolivet a flet

twórczość fletowa A. Joliveta

samo dzieło: *Le Chant de Linos*

Le Chant de Linos w kontekście historycznym i geograficznym

Le Chant de Linos a mitologia grecka

analiza

poszczególne aspekty

ćwiczenia praktyczne

bibliografia

dyskografia

partytury: wersja na flet i fortepian
wersja na flet, trio smyczkowe i harfę

załączone nagrania: wersja na flet i fortepian
wersja na flet, trio smyczkowe i harfę

Niniejsza praca skierowana jest do miłośników i pasjonatów fletu, oraz do tych wszystkich, którzy każdego dnia otwarci są na odkrywanie nowych aspektów muzyki instrumentalnej.

Zrezygnowałem z dzielenia pracy na rozdziały – student będzie pracował nad różnymi problemami w tej samej kolejności, w której występują one w dziele muzycznym.

Z pewnością problemy flecistów zależą od ich indywidualnych predyspozycji, dlatego też chciałbym, by skoncentrowali się oni na przykładach, które są dla nich najważniejsze.

W swej codziennej pracy flecista powinien pamiętać, że muzykalność nie zaczyna się tam, gdzie w wymiarze teoretycznym mamy do czynienia z ukształtowaną techniką. Z drugiej strony doskonalenie techniki przekłada się na coraz większą skalę środków ekspresji.

Innym celem tej pracy jest zachęcenie studenta do tego, by sam dla siebie stał się profesorem, by był wobec siebie samokrytyczny, oraz by był kreatywny w opracowywaniu dla siebie nowych ćwiczeń pod kątem własnych potrzeb.

Uwagi ogólne:

By wyszczególnić problemy, zgłębić je jeden po drugim, student będzie musiał zwrócić uwagę

1. na to, że praca nad artykulacją będzie możliwa jedynie przy dopracowanym brzmieniu,
2. na to, że dobre brzmienie nie jest osiągalne jedynie dzięki wystudiowanemu oddechowi, oraz że każde ćwiczenie musi być przeprowadzone zgodnie z precyzyjną koncepcją rytmiczną.

Każdy oddech musi być wpisany w kontekst rytmiczny, który narzucony jest przez zapis nutowy.

Wibrato, zmiany barw, problemy emisji dźwięku, właściwa intonacja, ale także wszelkie niuanse muszą być realizowane w obrębie danej struktury rytmicznej. Dopracowane palcowanie jest nierozłączne z opanowaniem rytmu, podobnie jak dopracowana artykulacja jest nierozłączna z opanowaniem palcowania.

André Jolivet

Biografia

Miejsce urodzenia: Paryż, 8 czerwca 1905 r.

Miejsce śmierci: Paryż, 20 grudnia 1974 r.

W roku 1918, gdy miał trzynaście lat, zaczęło się krystalizować jego powołanie – napisał słowa i muzykę do utworu pt. *Romance barbare*; była to jego pierwsza kompozycja. Wtedy jednak jeszcze nie zdecydował się, czy pójdzie tą drogą. Niedługo potem próbował swoich sił w malarstwie, kształcąc się pod kierunkiem kubisty Georges'a Valmiera. Z kolei po ukończeniu czternastego roku życia rozpoczął naukę gry na wiolonczeli w klasie Louisa Feuillarda, niemniej pasjonował go także teatr.

Studia odbył w École normale d'instituteurs (Wyższej Szkole Nauczycielskiej) w Auteuil pod Paryżem w celu, którego nigdy się nie wstydził – chciał uzyskać autonomię finansową, pozwalającą na profesjonalną formację muzyczną, na którą jego rodzice nie chcieli przystać. W szkolnictwie pracował w latach 1928-1942.

W konserwatorium nie uczył się nigdy, choć kształcił się w zakresie harmonii w latach 1921-1924. Lekcje dyrygowania pobierał u księdza Theodasa, chórmistrza w paryskim kościele Notre-Dame de Clignancourt.

W roku 1927, pod wpływem koncertów, które odbyły się w Paryżu ku czci Arnolda Schoenberga, Jolivet po raz pierwszy zetknął się z muzyką atonalną.

André Jolivet został uczniem Varèse'a, w latach 1930-1933, jedynym jego autentycznym i bezpośrednim uczniem – w czasach, w których tamten spotkał się we Francji z sarkastycznymi uwagami i niezrozumieniem.

André Jolivet nie kształcił się muzycznie w tradycyjnym znaczeniu tego słowa, ale nie był też samoukiem; miał wymagających mistrzów poza Konserwatorium Paryskim. Jego kształcenie wymyka się jednak wszelkim klasyfikacjom, czym zawsze wyróżniał się we francuskim środowisku muzycznym.

W roku 1936 Jolivet współtworzył – wraz z Olivierem Messiaenem, Danielem-Lesurem oraz Yvesem Baudrierem – grupę *Młoda Francja*. Celem kompozytorów było m. in.

przeciwstawiać się neoklasycyzmowi Strawińskiego, którego „sucha” muzyka zawładnęła pejzażem muzycznym ówczesnej Francji.

Muzyka André Joliveta

„To, czy muzyka Joliveta jest lubiana czy nie, jest nieistotne. Ta muzyka ma siłę. Jest *nieunikniona* zarówno dla amatora, jak i historyka muzyki współczesnej.”

Jolivet uważał się za spadkobiercę i kontynuatora szkoły francuskiej. Obawiał się, że muzyka francuska zatraci swój idiom, to znaczy elegancję i wyrafinowanie. Czuł się w pewnym sensie potomkiem Rameau, Couperina, Faurégo, Debussy’ego oraz Ravela. Poza tym szukał inspiracji w twórczości Schoenberga – zaadaptował jego serializm do modalności – a także, przede wszystkim, Bartoka, Berga, wreszcie Beethovena.

Andre Jolivet a flet

Twórczość fletowa André Joliveta bezsprzecznie stanowi jedno z wielkich arcydzieł naszych czasów. I choć najważniejsze utwory są dobrze znane wśród flecistów, to jednak można powiedzieć, że nie są dziś należycie doceniane – zbyt rzadko wykonuje się je publicznie i nagrywa na płyty.

Twórczość fletowa

A. Joliveta

1. 1936 *Cinq incantations* (flet solo)
2. 1937 *Pour que l’image devienne symbole* (flet altowy lub flet poprzeczny)
3. 1941 *Mała suita* (flet, altówka, harfa)
4. 1943 *Pastorales de Noël* (flet, fagot, harfa)
5. 1945 *Serenada* (kwintet dęty)
6. 1949 *Koncert* (flet i orkiestra smyczkowa)
7. 1953 *Cabrioles* (flet i fortepian)
8. 1953 *Fantazja-Kaprys* (flet i fortepian)

9. 1958 *Sonata* (flet i fortepian)
10. 1961 *Sonatina* (flet i klarnet)
11. 1963 *Alla rustica* (flet i harfa) – dwie wersje
12. 1965 *Suite en concert* (flet i cztery instrumenty perkusyjne)
13. 1967 *Ascèses* (flet altowy lub flet poprzeczny)
14. 1972 *Pipeaubec* (flet prosty i mała perkusja)
15. 1972 *Une minute-trente* (flet i perkusja)

oraz...

16. 1944 *Le Chant de Linos* (flet i fortepian albo flet, trio smyczkowe i harfa)

Czas trwania tych szesnastu utworów wynosi mniej więcej 3 godziny i 30 minut. O ile część z nich ma charakter dekoracyjny lub pedagogiczny, o tyle niektóre są niezwykle istotne; wystarczy wymienić *Cinq incantations*, *Koncert*, *Suite en concert* oraz *Le Chant de Linos*.

***Cinq incantations* na flet solo, 1936 r.**

„Zaklęcie jest formą pełną czarnego wyrafinowania, przy której jesteśmy uczniami czarnoksiężnika.” (André Jolivet)

Utwór *Cinq incantations*¹ rozpoczyna drugi okres w twórczości André Joliveta. To także początek serii dzieł przeznaczonych na flet. Ich specyfika – wyrażająca się poprzez niepokój, cierpienie i nadzieję – jest charakterystyczna dla stylu André Joliveta.

Kolejne kompozycje A. Joliveta to:

***Incantation « Pour que l'image devienne symbole »* na flet altowy lub flet poprzeczny, 1937 r.**

***Mała suita* na flet, altówkę i harfę, 1941 r.**

***Pastorales de Noël* na flet, fagot i harfę, 1943 r.**

¹ Przepis tłumacza: tytuł *Cinq incantations* oznacza *Pięć zaklęć*.

Prawykonanie *Pastorales de Noël* przez Trio Alys Lautemann miało miejsce 24 grudnia 1943 r. w Office de Radiodiffusion-télévision française.

Serenada na kwintet dęty, 1945 r.

Serenada na kwintet dęty z obojem w roli głównej z początku była przeznaczona na obój i fortepian, z myślą o konkursie towarzyszącym egzaminom dyplomowym na zakończenie studiów, które miały miejsce w Konserwatorium Paryskim w roku 1945.

Koncert na flet i orkiestrę smyczkową, 1949 r.

Pierwsze wykonanie *Koncertu na flet i orkiestrę smyczkową* miało miejsce 19 lutego 1950 r. w Société des instruments à vent. W roli solisty wystąpił Jean-Pierre Rampal, a na podium dyrygenckim stanął kompozytor.

Cabrioles na flet i fortepian, 1953 r.

Ten mały utwór skomponowany dla celów pedagogicznych, pełen „niespodziewanych zwrotów”, powstał w roku 1953.

Fantazja-Kaprys na flet i fortepian, 1953 r.

Jest to utwór przeznaczony na zespół flecistów. Skomponowany został w roku 1953 na podstawie swobodnej melodii z akompaniamentem.

Sonata na flet i fortepian, 1958 r.

Sonata na flet i fortepian została napisana dla Jean-Pierre’a Rampala i Roberta Veyrona-Lacroix, którzy dokonali jej prawykonania 7 marca 1958 r. w Waszyngtonie

Sonatina na flet i klarnet, 1961 r.

Prawykonanie *Sonatiny na flet i klarnet* odbyło się 14 marca 1962 r. w Société nationale de musique w Paryżu. Wystąpili Jacques Castagner i André Boutard.

Alla rustica na flet i harfę, 1963 r.

Jacques Castagner i Elisabeth Fontan-Binoche dokonali prawykonania utworu 18 maja 1964 r. w Barcelonie. Jolivet nadał mu podtytuł *Divertissement na flet i harfę*.

***Suite en concert* na flet i perkusję (w partyturze określona mianem *II Koncertu fletowego*), 1965 r.**

***Ascèses* na flet altowy lub flet poprzeczny, 1967 r. (lub klarnet)**

***Pipeaubec* na flet prosty i perkusję, 1972 r.**

Pipeaubec wraz z następną kompozycją są ostatnimi utworami, które Jolivet napisał na flet, w dwa lata przed śmiercią.

***Une minute-trente* na flet i perkusję (niewydany), 1972 r.**

To ostatni utwór Joliveta na flet, napisany w tym samym czasie, co *Pipeaubec*, czyli w 1972 r.

***Le Chant de Linos* na flet i fortepian lub flet, trio smyczkowe i harfę, 1944 r.**

Twórczość André Joliveta można podzielić na trzy okresy.

Pierwszy, bardzo pomysłowy i nowatorski, obejmuje lata 1934-1939, od *Kwartetu smyczkowego* do *Cinq danses rituelles* na fortepian i orkiestrę.

Drugi okres, przypadający na lata 1940-1945, charakteryzuje się prostszym językiem i bogatszą modalnością. W owym czasie powstały takie dzieła jak *Suite delphique* na dwanaście instrumentów oraz *Étude sur les modes antiques* na fortepian. W obu przypadkach Jolivet posłużył się, podobnie jak w *Le Chant de Linos*, antycznymi skalami greckimi.

Z kolei w trzecim, powojennym okresie kompozytor próbuje dokonać syntezy dwóch poprzednich – magia związana z zaklęciami pojawia się ponownie, ale w mniejszym nasileniu. Jest to czas powstania trzech symfonii i bardzo licznych koncertów.

„Le Chant de Linos” w kontekście historycznym

Rok 1936 był ważnym momentem w historii fletu poprzecznego. Powstały wówczas dwa dzieła na flet solo – *Density 21.5* Edgara Varèse’a i *Cinq incantations* André Joliveta – których złożoność i jakość nigdy wcześniej nie uobecniły się w muzyce fletowej w tak dużym stopniu.

Varèse a Jolivet « Density 21.5 » Edgara Varèse’a

Varèse napisał utwór przeciwko instrumentowi, próbując wykroczyć poza jego fizyczne możliwości. Dźwięki zanotował na wysokościach, do których inni kompozytorzy nie dotarli; *Density 21.5* jest więc zaprzeczeniem tego, co reprezentuje na przykład *Syrinx*.

Rezonans muzyki Varèse'a

André Jolivet a szkoła francuska

Zafascynowany fletem André Jolivet nigdy nie zaprzestał komponowania na ten instrument. Mieszkając w Paryżu, znajdował się w kolebce współczesnej francuskiej szkoły fletowej. Każda koncepcja i nowoczesne brzmienie mają swoje źródło w nauczaniu Paula Taffanella, Philippe'a Gauberta oraz Marcela Moyse'a.

„Le Chant de Linos” a mitologia grecka

André Jolivet powiedział o *Le Chant de Linos* następujące słowa:

Le Chant de Linos był w starożytnej Grecji „odmianą trenu – pogrzebową lamentacją, skargą przerywaną krzykami i tańcami”.

Na ogół istnieje kilka wersji tego samego mitu, które czasem sobie przeczą. Jeśli chodzi o mit o Linosie, dostępne są trzy wersje. Miejscami są zbieżne, choć *de facto* dotyczą trzech różnych postaci.

Dwie natury – apollinińska i dionizyjska

Do binarnego podziału natury na „apolliniską” i „dionizyjską” Jolivet odwołuje się w utworach skomponowanych po roku 1945, zwłaszcza w *Konercie na fale Martenota*,
I Symfonii oraz *Le Chant de Linos*

Przewodnik dydaktyczny

1. Analiza „Le Chant de Linos”
2. Poszczególne aspekty „Le Chant de Linos”
3. Pedalizacja

4. Melodia
5. Cisza
6. Ostinata
7. Technika modalna
8. Dźwięki – klucze
9. Symbolika liczb
10. Ćwiczenia praktyczne na podstawie „Le Chant de Linos” : technika, rytm (praca z metronomem), barwa, intonacja.

Aby niniejsza praca okazała się ze wszechmiar pożyteczna i stała się praktycznym podręcznikiem do codziennych niemal ćwiczeń, niezbędna jest ciągła kontrola ogólnej postawy, pozycji głowy, ciała, dłoni, palców, warg oraz ustnika.

Jednocześnie oko i ucho muszą być naszymi towarzyszami. Największym wrogiem prawidłowego ćwiczenia jest automatyzm.

Praca, na której się koncentrujemy, przynosi owoce, jakkolwiek nie należy spodziewać się ich od razu. Flecista powinien zadowolić się każdym postępem, oczekując, że zamierzony rezultat zostanie osiągnięty dopiero po dłuższym czasie.

Niezbędna jest odpowiednia chęć do pracy – gotowość do tego, by w skupieniu pracować nad jednym lub kilkoma problemami przez trzydzieści minut, godzinę, dwie godziny lub sześć godzin.

Po lekturze niniejszego *Przewodnika dydaktycznego* student zrozumie ten system i będzie umiał zaplanować swój czas w taki sposób, by codziennie móc pracować nad każdym fletowym problemem.

Bibliografia

Encyklopedie:

- *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* Grove 1995
- *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* Bärenreiter 1989
- *Dictionnaire de la musique* Marc Honegger, Bordas 1979

– *Dictionnaire de la musique*

Marc Vignal,
Larousse 1989

– *Encyclopédie des Grands Maîtres de la musique*

Alpha 1981

– *Le Petit Larousse*

Larousse1987

Dzieła na temat mitologii greckiej:

– *Die schönsten Sagen des klassischen Altertums*

Gustav Schureb,
Gondron-Verlag 1981

– *La mythologie*

Edith Hamilton,
Marabout 1978

– *La mythologie grecque* [w serii:] *Que sais-je*

Pierre Grimal,
Presses universitaires
de France 1953

Czasopisma:

– „Traversières”

lipiec-wrzesień 1995

wiosna-lato 1996

nr nr 24/58 i 25

Dyskografia

Wersja na flet i fortepian:

Heidi Indermühle, flet
Hans-Jürg Kühn, fortepian
Jecklin LP 137 (1974 r.)

Chang Kook Kim, flet
Toshiko Yasuda, fortepian
Da Camera LP SM 92919 (1977 r.)

Roswitha Staege, flet
Raymund Havenith, fortepian
E.M.I. Electrola LP 1C. 065-30 884 (1979 r.)

Robert Aitken, flet
Robin McCabe, fortepian
BIS LP 184 (1981 r.)

Shigenori Kudo, flet
Kazuoki Fuji, fortepian
Fontec CD FOCD 5060 (1983 r.)

Alain Marion, flet
Pascal Rogé, fortepian
DENON CD 33CO-1476 (1987 r.)

Irena Grafenauer, flet
Michael Grandt, fortepian
PHILIPS CD 426.248-2 (1990 r.)

Manuela Wiesler, flet
Roland Pöntinen, fortepian
BIS CD 549 (1992 r.)

Załączone nagrania

Wersja na flet, trio smyczkowe i harfę:

Christian Lardé, flet
Quintette Marie-Claire Jamet
Erato LP Mo/St LDE 3252/STE 50152 (1964 r.)

Philippe Racine, flet
Robert Zimansky, Monika Clemann, Curdin Coray, Xenia Schindler, Daniel Cholette
Claves C 50 9003 (1990 r.)

Pierre-André Valade, flet
Frédérique Cambreling, Elisabeth Glab, Miguel da Silva, Jean-Guihen Queyras
Accord CD 202292 (1993 r.)

Gaby Pas-Van Riet, flet
Linos Harfenquintett
Aurophon CD AU 34043 (1994 r.)

Manuela Wiesler, flet
Tale-Quartett
BIS CD 739 (1996 r.)

1. **Wersja na flet, trio smyczkowe i harfę**

Pierre-André Valade, flet
Frédérique Cambreling, harfa
Elisabeth Glab, skrzypce
Miguel da Silva, altówka
Jean-Guihen Queyras, wiolonczela

Accord CD 202292 (1993 r.)

2. **Wersja na flet i fortepian**

Roswitha Staege, flet
Raymund Havenith, fortepian

E.M.I. Electrola LP 1C. 065-30 884 (1979 r.)

3. **Wersja na flet i fortepian**

Chang Kook Kim, flet
Toshiko Yasuda, fortepian

Da Camera LP SM 92919 (1977 r.)

.M.I. Electrola LP 1C. 065-30 884 (1979 r.)

Robert Aitken, flet
Robin McCabe, fortepian
BIS LP 184 (1981 r.)

Shigenori Kudo, flet
Kazuoki Fuji, fortepian
Fontec CD FOCD 5060 (1983 r.)

Alain Marion, flet
Pascal Rogé, fortepian
DENON CD 33CO-1476 (1987 r.)

Irena Grafenauer, flet
Michael Grandt, fortepian
PHILIPS CD 426.248-2 (1990 r.)

Manuela Wiesler, flet
Roland Pöntinen, fortepian
BIS *CD* *549* *(1992 r.)*

Wersja na flet, trio smyczkowe i harfę:

Christian Lardé, flet
Quintette Marie-Claire Jamet
Erato LP Mo/St LDE 3252/STE 50152 (1964 r.)

Philippe Racine, flet
Robert Zimansky, Monika Clemann, Curdin Coray, Xenia Schindler, Daniel Cholette
Claves C 50 9003 (1990 r.)

Pierre-André Valade, flet
Frédérique Cambreling, Elisabeth Glab, Miguel da Silva, Jean-Guihen Queyras
Accord CD 202292 (1993 r.)

Gaby Pas-Van Riet, flet
Linos Harfenquintett
Aurophon CD AU 34043 (1994 r.)

Manuela Wiesler, flet
Tale-Quartett
BIS CD 739 (1996 r.)

